

YAPONIYA TA'LIM TIZIMI

Mamayoqubova Hilola**Ulug'ov Abdulhamid***UMFT universiteti, Pedagogika va
psixologiya yo'nalishi, S310 - 22
guruh, 4-kurs talabalari*

Annoatsiya: Ushbu maqolada Yaponiya ta'lim tizimining shakllanishi, tuzilishi va asosiy xususiyatlari har tomonlama tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Yaponiya ta'lim tizimining maktabgacha ta'limdan tortib oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlari, ularning mazmuni va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritib beriladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida axloqiy tarbiya, intizom, jamoaviylik va mas'uliyat tamoyillarining ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Maqolada Yaponiya ta'lim tizimining afzalliklari va mavjud muammolari tahliliy yondashuv asosida ko'rib chiqilib, uning boshqa mamlakatlar ta'lim tizimlari uchun o'rganish mumkin bo'lgan jihatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Yaponiya ta'lim tizimi, maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, o'rta ta'lim, oliy ta'lim, axloqiy tarbiya, intizom, jamoaviylik, raqobat, ta'lim sifati, o'qituvchi nufuzi.

Kirish

Yaponiya ta'lim tizimi dunyo miqyosida o'ziga xosligi, qat'iy intizomi va yuqori samaradorligi bilan ajralib turadi. Bu tizim faqatgina bilim berishga emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga, jamiyatga foydali inson qilib tarbiyalashga qaratilgan. Yaponiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, kuchli iqtisodiyot va barqaror jamiyatning asosi sifatli ta'lim tizimidan boshlanadi. Shu sababli ham Yaponiya ta'lim tizimi ko'plab mamlakatlar tomonidan chuqur o'rganilmoqda.

Yaponiya ta'lim tizimining asosiy falsafasi

Yaponiya ta'lim tizimining markazida "inson – jamiyat – mas'uliyat" tamoyili turadi. Bu yerda shaxsiy manfaatdan ko'ra jamoa manfaatini ustun qo'yish g'oyasi yetakchi hisoblanadi. Ta'lim jarayonida bolalarga faqat fanlar emas, balki jamiyatda yashash madaniyati, boshqalarga hurmat, sabr-toqat va mehnatsevarlik singdiriladi.

Yaponiyada "bilimli bo'lish" tushunchasi faqat imtihonlardan yuqori ball olish bilan emas, balki axloqan yetuk, tartibli va mas'uliyatli bo'lish bilan baholanadi. Aynan shu yondashuv Yaponiya jamiyatida jinoyatchilik darajasining past bo'lishi va fuqarolarning yuqori ijtimoiy ongga ega bo'lishiga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimining umumiy tuzilishi va bosqichlari

Yaponiya ta'lim tizimi aniq tuzilgan va qat'iy reja asosida ishlaydi. Ta'lim bosqichlari quyidagicha:

- maktabgacha ta'lim
- boshlang'ich ta'lim (6 yil)
- quyi o'rta ta'lim (3 yil)
- yuqori o'rta ta'lim (3 yil)
- oliy ta'lim

Boshlang'ich va quyi o'rta ta'lim majburiy bo'lib, davlat tomonidan to'liq qo'llab-quvvatlanadi. Natijada Yaponiyada savodsizlik deyarli uchramaydi. Bu tizim tenglik tamoyiliga asoslanib, barcha bolalarga bir xil sifatli ta'lim olish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim: shaxs shakllanishining asosi

Yaponiyada maktabgacha ta'lim bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bog'chalarda bolalarga yozish yoki o'qishdan ko'ra ko'proq hayotiy ko'nikmalar o'rgatiladi. Ular mustaqil ovqatlanish, o'yinchoqlarni yig'ishtirish, navbat kutish va do'stlari bilan kelishishni o'rganishadi.

Bu bosqichda raqobat yo'q, baholash tizimi mavjud emas. Maqsad bolani bosim ostiga qo'ymasdan, uning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashdir. Yaponiya ta'lim tizimi aynan shu bosqichdan boshlab bolaning ichki intizomini shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'lim: tarbiya ustuvorligi

Boshlang'ich ta'lim Yaponiya ta'lim tizimining eng muhim va mas'uliyatli bosqichidir. Bu davrda o'quvchilarga matematika, ona tili, tabiiy fanlar, musiqa, san'at va jismoniy tarbiya fanlari o'rgatiladi. Biroq akademik bilimlardan ham muhimroq jihat – axloqiy tarbiyadir.

O'quvchilar maktabni o'zlari tozalaydi, sinfdoshlariga yordam beradi, umumiy tartib-qoidalarga rioya qiladi. Bu jarayon orqali ularda kamtarlik, mehnatsevarlik va jamoaga sodiqlik shakllanadi. Yaponiya jamiyatida kattalarning ham jamoat joylarini toza saqlashi aynan shu maktab tarbiyasining natijasidir.

Quyi va yuqori o'rta ta'lim: intizom va mas'uliyatning kuchayishi

Quyi o'rta ta'lim majburiy bo'lsa-da, yuqori o'rta ta'lim ixtiyoriy hisoblanadi. Biroq deyarli barcha o'quvchilar o'qishni davom ettiradi. Bu bosqichda fanlar murakkablashadi, o'quvchilarga yuklama ortadi va raqobat kuchayadi.

Imtihonlar tizimi juda qat'iy bo'lib, o'quvchilar nufuzli maktab va universitetlarga kirish uchun jiddiy tayyorgarlik ko'rishadi. "Juku" deb ataluvchi xususiy o'quv markazlari aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan. Bu markazlar bilimni mustahkamlashda foydali bo'lsa-da, o'quvchilarga kuchli psixologik bosim ham yuklaydi.

Oliy ta'lim: bilim va amaliyot uyg'unligi

Yaponiya oliy ta'lim tizimi ilmiy izlanishlar va innovatsiyalarga katta e'tibor qaratishi bilan ajralib turadi. Universitetlarda talabalar mustaqil fikrlash, tahlil qilish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nazariy bilimlar real hayot bilan bog'lab o'rgatiladi.

Universitetga kirish juda murakkab bo'lib, bu jarayon talabalarni mehnatsevarlik va sabr-toqatga o'rgatadi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozorida raqobatbardosh bo'ladi va jamiyat rivojiga faol hissa qo'shadi.

O'qituvchilar va ularning jamiyatdagi nufuzi

Yaponiyada o'qituvchi kasbi eng hurmatli kasblardan biri hisoblanadi. O'qituvchilar doimiy ravishda malaka oshiradi va o'z ustida ishlaydi. Jamiyat ularga katta ishonch bildiradi, chunki kelajak avlod tarbiyasi aynan ularning qo'lida ekanligi anglanadi.

Afzalliklar va muammolar chuqur tahlili

Yaponiya ta'lim tizimining eng katta afzalligi – intizom va mas'uliyatdir. Biroq bu tizimning kamchiliklari ham mavjud. O'quvchilarga tushadigan ruhiy bosim, stress va ijodiy erkinlikning cheklanishi ko'pincha tanqid qilinadi. Shunga qaramay, tizim doimiy ravishda takomillashtirib borilmoqda.

Xulosa

Yaponiya ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining mustahkam poydevori hisoblanadi. Ushbu tizim bilimli, intizomli va mas'uliyatli insonlarni tarbiyalashga qaratilgan. Shu sababli Yaponiya ta'lim modeli bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan va ko'plab mamlakatlar uchun muhim tajriba bo'lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.